

GŁÓWNE PROBLEMY PRZESTĘPCZOŚCI W POLSCE

Do negatywnych następstw procesu transformacji ustrojowej, która zachodzi w Polsce od 1989 r., należy niewątpliwie zaliczyć wzrost dynamiki przestępczości oraz występowanie niekorzystnych zjawisk w jej strukturze¹. Tendencja ta ma charakter ogólny, jako że obserwujemy ją we wszystkich krajach Europy Środkowo-Wschodniej. Rzecz jasna na wzrost przestępczości wpływa szereg czynników o charakterze wewnętrznym i zewnętrznym, toteż zjawisko wzrostu przestępczości nie stanowi prostej konsekwencji demokratyzacji stosunków społecznych.² Do przyczyn wzrostu zagrożenia przestępczością w Polsce, podobnie jak i w innych państwach będących w okresie transformacji, należy przede wszystkim zaliczyć dezorganizację społeczną, spadek standardów życia, bezrobocie oraz raptowną zmianę statusu niektórych grup społecznych.

Przypomnijmy, że w 1990 r. liczba stwierdzonych przestępstw wzrosła z 547.589 w roku poprzednim do 883.346, tj. o 61,3%.³ W

---

1. Zob. zwłaszcza: H.J. Hirsch, P. Hofmański, E.W. Pływaczewski, C. Roxin (Hrsg.), *Neue Erscheinungsformen der Kriminalität in ihrer Auswirkung auf das Straf- und Strafrecht*, Temida-2, Białystok 1996; G.W. Wittkämper, P. Krevert, A. Kohl, *Europa und die innere Sicherheit*, BKA-Forschungsreihe, Bundeskriminalamt Wiesbaden 1996.

2. Bliżej B. Hofyst, *Kryminologia*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1994, s. 175 i nast. oraz 201 i nast.; tenże, *Die Kriminalität in Polen im Spiegel der politischen Veränderungen*, *Die Polizei* 1992, nr 5.

3. Przykładowo liczba zabójstw wzrosła z 556 do 730, tj. o 31,3%, liczba rozbojów, kradzieży i wymuszeń rozbójniczych z 9.067 do 16.220, tj. o 78,9%, zaś liczba kradzieży z włamaniami z 218.581 do 431.056, tj. o 97,2%.

1995 odnotowano zaś 974.941 przestępstw, tj. o 78% więcej w stosunku do roku 1989 i o 7,6% więcej w porównaniu z rokiem 1994.⁴

Wzrostowi przestępczości towarzyszyły niekorzystne tendencje w strukturze przestępczości, co objawiało się występowaniem nowych bądź eskalacją tradycyjnych zjawisk w płaszczyźnie technik i form przestępczości. W tym względzie zwraca przede wszystkim uwagę wzrost zagrożenia przestępstwami przeciwko życiu i zdrowiu oraz mieniu w połączeniu z agresją, przemocą i bezwzględnością wobec ofiar.⁵ Notuje się przy tym coraz częstsze używanie przez przestępców broni palnej w stosunku do pokrzywdzonych oraz interweniujących policjantów. Warto przy tym nadmienić, iż w przeszłości bronią palną posługiwało się wąskie grono przestępców, a jej użycie było wydarzeniem wyjątkowym. Jeszcze w 1983 r. stwierdzono tylko 11 zabójstw i 14 rozbojów z bronią, a użycia materiałów wybuchowych do celów przestępczych w ogóle nie odnotowano. Wzrost liczby tych przestępstw do 2-3 zdarzeń w ciągu doby spowodował, że przestały one być traktowane przez policję jako zdarzenia nadzwyczajne.⁶

Nasiliły się też przestępstwa porachunkowe - nowa, nie występująca w przeszłości w Polsce, kategoria przestępczości, która jest już stałym zjawiskiem towarzyszącym przestępczości zorganizowanej,

---

4. W pozostałych latach liczba stwierdzonych przestępstw, tj. zdarzeń, co do których w zakończonym postępowaniu przygotowawczym potwierdzono, że są przestępstwami przedstawiała się następująco: 1991 - 866.094, 1992 - 881.076, 1993 - 852.507, 1994 - 906.157, 1995 - 974.941, 1996 - 897.751. W 1995 r. współczynnik przestępstw stwierdzonych na 100 tys. ludności ukształtował się na poziomie 2.526, zaś w roku 1996 zmniejszył się do 2.325.

5. Znamienny jest zwłaszcza fakt, iż w ciągu ostatnich lat ponad dwukrotnie wzrosła liczba zabójstw (1988 - 530, 1990 - 730, 1991 - 971, 1992 - 989, 1993 - 1.106, 1994 - 1.160, 1995 - 1.134, 1996 - 1.134).

6. Zob. J. Gajerski, *Przestępczość zorganizowana z użyciem przemocy w: Policja polska wobec przestępczości zorganizowanej* (pod red. W. Pływaczewskiego i J. Świerczewskiego), Wydawnictwo Wyższej Szkoły Policji, Szczytno 1996, s. 177

głównie o charakterze kryminalnym.⁷ Zapobieganie tego rodzaju czynom jest bardzo trudne, jako że wiąże się z potrzebą gruntownego rozpoznania operacyjnego zorganizowanych grup przestępczych działających na terytorium Polski.

Na tle tych porachunków pomiędzy grupami przestępczymi pojawił się w Polsce terroryzm kryminalny, objawiający się szczególnie zamachami bombowymi. W 1994 r. odnotowano 122 tego rodzaju zdarzenia, w 1995 r. - 117.⁸ Najczęstszymi ich motywami były: porachunki (kolizje interesów, konflikty przywódców), demonstracja siły przy wymuszeniach haraczy, wywołanie psychozy strachu u określonych grup (np. policjantów, celników, prokuratorów), likwidowanie konkurencji lub świadków, chuligaństwo oraz występujące rzadko motywy polityczne.

Zwiększyła się liczba oraz pogłębiła profesjonalizacja grup przestępczych; więcej przestępstw, zarówno o charakterze kryminalnym, jak i gospodarczym jest dokonywanych grupowo w sposób zorganizowany i z góry zaplanowany.⁹ Obserwuje się przy tym proces umiędzynarodowienia przestępczości zorganizowanej, czemu między inny-

---

7. Wśród przestępstw zakwalifikowanych do tej kategorii w 1995 r. znalazły się 54 zabójstwa, 38 napadów i egzekucji długów, 24 uprowadzenia i 6 ostrzałów obiektów (przeważnie restauracje i domy prywatne). Ofiarami tych czynów zabronionych padają zwykle przestępcy. Taktyka przestępstwa - najczęściej rozstrzelanie lub wybuch - odczytywana jest w opinii publicznej jako przykład anarchizacji i aktywizacji środowisk przestępczych.

8. Jak wynika z Informacji rządu dotyczącej spraw związanych z bezpieczeństwem obywateli oraz przeciwdziałaniem przestępczości, zmniejszenie liczby aktów terroru kryminalnego osiągnięto dzięki podjęciu skoordynowanych działań na terenie całego kraju, uzyskując m.in. następujące efekty: ściganiem objęto 140 osób, spośród których 71 zostało aresztowanych, odzyskano 154 kg materiałów wybuchowych, 19 gotowych ładunków, 204 zapalniki, kilkadziesiąt kompletnych urządzeń do odpalania ładunków za pomocą fal radiowych, 25 granatów, 196 sztuk broni palnej, kilkaset broni gazowej oraz kilkadziesiąt tysięcy sztuk amunicji.

9. Według danych Ministerstwa Spraw Wewnętrznych w Polsce działają 293 zorganizowane grupy przestępcze skupiające blisko 4.000 członków, w tym ponad 100 cudzoziemców, przeważnie z obszaru rosyjskojęzycznego. Por. J. Urwantowicz, Organizacja i funkcjonowanie grup przestępczych popełniających przestępstwa zorganizowane, *Policyjny Biuletyn Szkoleniowy* 1995, nr 1-2, s. 13. Zob. także U. Sieber, M. Bögel, *Logistik der Organisierten Kriminalität*,

mi sprzyjają takie czynniki, jak powszechny obrót gotówkowy w kraju, dozwolony transfer dewiz przez granicę, otwarcie granic przez które przenikają elementy rosyjskojęzycznej przestępczości zorganizowanej oraz niespójny jeszcze system ochrony porządku prawnego w Polsce.

Notuje się wzrost zagrożenia ze strony sprawców wymuszeń rozbójniczych od właścicieli i użytkowników obiektów usługowo-handlowych¹⁰, jak również ze strony sprawców napadów na osoby podróżujące samochodami.¹¹ Zmniejszyła się natomiast liczba napadów dokonywanych na obiekty publiczne.¹²

W zakresie przestępstw przeciwko mieniu największym problemem pozostają nadal kradzieże samochodów (w Polsce kradnie się rocznie kilkadziesiąt tysięcy pojazdów), stanowiące jeden z głównych przejawów działalności zorganizowanych grup przestępczych.¹³ Wy-

---

BKA-Forschungsreihe, Band 28, Bundeskriminalamt Wiesbaden 1993; E. Kube, Die Logistik als Präventionsansatz, Kriminalistik 1990, s. 629 i n.

10. W 1995 r. przeprowadzono w odniesieniu do sprawców tej kategorii czynów 9 działań operacyjnych, w ramach których rozpracowano 20 grup przestępczych, ustalono 84 osoby podejrzane o wymuszenie haraczu, z których 54 zostały tymczasowo aresztowane.

11. Na polskich drogach dokonano w 1995 r. 217 tego rodzaju napadów, wśród których m.in. było 101 napadów na samochody osobowe w celu ich zaboru, 44 napady na taksówkarczy, 69 na samochody dostawcze i ciężarowe oraz 3 na autokary celem rabunku przewożonych przez pasażerów pieniędzy. Jest to specjalizacja głównie przestępców pochodzących z wschodniej granicy Polski.

12. Zob. B. Hołyst, Przestępczość zorganizowana z użyciem przemocy w: Przemoc w życiu codziennym (pod red. B. Hołysta), Polskie Towarzystwo Higieny Psychiczej, Warszawa 1996, s. 181 i nast. Wspomniany spadek liczby napadów dotyczy zwłaszcza banków (1993 - 13 wypadków, 1995 - 7), urzędów pocztowych (1994 - 29, 1995 - 6), stacji paliw płynnych (1994 - 79, 1995 - 36). W literaturze niemieckiej szeroko na temat przemocy zob. - H.J. Schneider, Kriminologie der Gewalt, S. Hirzel Verlag Stuttgart, Leipzig 1994.

13. W 1995 r. skradziono w Polsce 50.684 samochody, tj. o 20,6% więcej niż w roku poprzednim. Zob. w tej kwestii - Kradzieże samochodów. Studia i materiały, (pod red. W. Pływaczewskiego), Wydawnictwo Wyższej Szkoły Policji, Szczytno 1993; Kradzieże samochodów. Raport (pod red. W. Pływaczewskiego), Oficyna Wydawnicza Branta, Bydgoszcz 1996. Por. także W. Flormann (Hrsg.) Internationale Kraftfahrzeugverschiebung (von P. Sehr), Schmidt-Röhmlid, Lübeck-Berlin-Essen-Wiesbaden 1995.

korzystują one ułomności polskiego systemu rejestracji i obrotu samochodami, łatwy dostęp do możliwości fałszowania dokumentów, praw jazdy, kart i dowodów rejestracyjnych oraz nieszczelność granic. Ten rodzaj przestępczości ściśle wiąże się również z utworzeniem szeregu ośrodków fałszowania praw jazdy, dowodów rejestracyjnych oraz innych dokumentów legalizujących skradzione pojazdy. Omawiany proceder ma ściśle powiązania z nielegalnym transgranicznym obrotem skradzionymi samochodami w państwach Europy Zachodniej oraz Skandynawii. Z rozpoznania policyjnego wynika, że przez nasz kraj przebiegają tranzytowe szlaki międzynarodowych gangów zajmujących się przemytem samochodów. Są to: szlak północny z Niemiec przez Polskę na teren Litwy i do Obwodu Kalinińskiego Federacji Rosyjskiej, a następnie dalej do państw nadbałtyckich oraz szlak południowy z Niemiec przez południowe tereny Polski do Ukrainy i dalej na wschód do państw WNP. W międzynarodowych zorganizowanych grupach przestępczych znajdują się specjaliści od kradzieży samochodów, sprowadzania ich z zagranicy, przerabiania znaków identyfikacyjnych, produkcji fałszywych dokumentów, przeprowadzania czynności legalizacyjnych, a następnie przeprowadzania tych pojazdów zwłaszcza przez wschodnią granicę.

Coraz częściej ujawnia się udział obywateli państw obcych w grupach przestępczych działających na terenie Polski.¹⁴ Do najbardziej charakterystycznych przestępstw dokonywanych przez cudzoziemców należą napady dokonywane na swoich współziomków. Ich sprawcami są głównie osoby posługujące się językiem rosyjskim.¹⁵

---

14. Zob. zwłaszcza *Przestępczość cudzoziemców. Nowe wyzwanie dla teorii i praktyki* (pod red. E. Pływaczewskiego), Wydawnictwo Wyższej Szkoły Policji, Szczytno 1995. Por. także - *Ausländerkriminalität in der Bundesrepublik Deutschland*, BKA-Fortzugsreihe, Band 34, Bundeskriminalamt Wiesbaden 1989.

15. W 1995 r. obywatele rosyjscy dokonali na terytorium Polski około 700 przestępstw, obywatele Ukrainy - 1.300, zaś obywatele Białorusi - około 1.000. Zob. w tej kwestii J. Świeczyński, *Przestępstwa popełniane w Polsce przez obywateli państw powstałych po upadku Związku Radzieckiego w: Policja polska wobec przestępczości...*, s. 161 i nast.

Rzecz jasna procent przestępstw ujawnianych bądź zgłaszanych przez pokrzywdzonych nie odzwierciedla skali problemu, jako że bardzo często pokrzywdzeni nie składają zawiadomień o przestępstwie lub odwołują wcześniejsze zeznania i natychmiast wracają do WNP.

Niepokojąco nasila się demoralizacja nieletnich, której przejawem jest m.in. popełnianie przez nich przestępstw. Ich liczba wykazuje tendencję wzrostową. W 1975 roku odnotowano bowiem ponad 68 tysięcy przestępstw, to jest o 11,8% więcej niż w roku 1994. Wśród przyczyn eskalacji tej przestępczości występuje wiele zjawisk społecznych, które nie są wprawdzie niczym nowym, ale przejawiają się one w innym, charakterystycznym dla naszych czasów, wymiarze. Coraz częściej mamy bowiem do czynienia z patologiami, dotyczącymi w poważnym stopniu również nieletnich. Przykładowo brutalizacja przestępczości ogólnej wywołuje podobne zachowanie w środowiskach nieletnich sprawców przestępstw. Kolejnych przyczyn należy szukać na płaszczyźnie socjologiczno-psychologicznej. W społeczności ludzi młodych dominuje wizerunek pieniądza i miraż szybkiego dorobienia się. Najłatwiejszą drogą, prowadzącą do tego celu jest droga przestępcza. Elementem sprzyjającym rozwojowi takiej mentalności jest brak zainteresowania młodzieżą ze strony szkoły, organizacji społecznych i władz lokalnych. Ograniczenie bowiem funduszy tych instytucji, z których wiele uprzednio było dotowanych przez państwo, doprowadziło w konsekwencji do zmniejszenia zakresu ich działalności.

Najwięcej przestępstw nieletni dokonują w wieku 15-16 lat, zaś obraz przestępczości nieletnich nie różni się - w zakresie przestępstw kryminalnych - od przestępczego rynku dorosłych. Różnice przejawiają się tylko w liczbach. Na pierwszym planie plasują się różne kategorie przestępstw przeciwko mieniu, głównie kradzieże. Mniej jest natomiast, pomimo wyraźnej tendencji wzrostowej, innych poważnych przestępstw kryminalnych. Na przykład 1983 roku popełniono w Polsce 487 zabójstw, z czego 2 dokonane zostały przez nieletnich. W roku 1994 popełniono już 1160 zabójstw, z czego sprawcami 33

byli nieletni. Należy przy tym zauważyć, że świat przestępczy dorosłych, coraz bardziej stapia się z otoczeniem, czego wyrazem jest zjawisko wciągania do przestępnego procederu nieletnich, którzy z premedytacją kierowani są na pierwszą linię. Wynika to z czystej kalkulacji, że w razie wpadki ryzyko surowej kary - z uwagi na łagodniejsze zasady odpowiedzialności karnej nieletnich - i tak jest mniejsze. Proces wchodzenia nieletniego w świat przestępczy jest oczywiście rozłożony w czasie. Stąd tak ważna jest rola zapobiegawcza a w szczególności kształtowanie właściwych postaw ze strony rodziny, szkoły, klubów i domów kultury.

Wyraźnie zaznaczył się wpływ tendencji światowych w zakresie przestępczości związanej z obrotem narkotykami.¹⁶ Międzynarodowa Rada Kontroli Środków Odurzających jest zdania, że Polska jest obecnie jednym z głównych krajów tranzytowych dla światowego narko-biznesu. Tylko w 1995 r. do nas lub od nas usiłowano przemyścić około 40 ton różnych narkotyków, czyli więcej niż poprzednie cztery lata. Z kolei UOP i Interpol stwierdzają, że międzynarodowe grupy przestępcze, kierowane z takich krajów jak Kolumbia, Turcja, Holandia, Niemcy czy kraje skandynawskie, mają powiązania z polskim podziemiem kryminalnym. Przez Polskę przemyca się też narkotyki z pominięciem rodzimych grup przestępczych. Czynią to gangi rosyjskojęzyczne, które sprowadzają transporty przez polskie porty morskie na obszar WNP, omijając porty Litwy, Łotwy, Estonii i Rosji. Specyfiką tranzytu narkotykowego jest jego etapowość. W celu zmylenia organów ścigania taki transport dociera do miejsca przeznaczenia drogą okrężną.

W ocenie zachodnich ekspertów kraj nasz umocnił swoją pozycję wśród czołowych producentów narkotyków syntetycznych, tj. amfetaminy i jej pochodnych. Zdaniem specjalistów z Komendy Głównej

---

16. Zob. B. Hołyst, *Narkomania a przestępczość*, Polskie Towarzystwo Higieny Psychiczej, Warszawa 1993, s. 51 i nast.

Policji za wytwarzaniem tego narkotyku stoją zazwyczaj przestępcy z ogromnymi pieniędzmi, którzy finansują laboratoria i odbierają gotowy produkt, a następnie organizują jego przemysł i dystrybucję. Powstają zorganizowane grupy przestępcze, dysponujące dużymi środkami i możliwościami korumpowania celników, władz lokalnych oraz organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości. W 1995 r. polska policja zanotowała istotne sukcesy w walce z nielegalną produkcją amfetaminy. Między innymi wykryto wytwórnice amfetaminy ocenianą jako jedną z największych w Europie. Zorganizowały ją w Warszawie podwarszawskie gangi. Zabezpieczono gotowy narkotyk, wielkie ilości chemikaliów i półfabrykatów oraz profesjonalny sprzęt laboratoryjny. Produkowana u nas amfetamina przerzucana jest głównie do Niemiec i krajów skandynawskich.¹⁷ Pomimo wzrostu zagrożeń przestępczością związaną z obrotem narkotykami służby zajmujące się jej ściganiem nadal borykają się z trudnymi do rozwiązania problemami. Chodzi tu przede wszystkim o zbyt późne uchwalenie ustawy o inspekcji celnej z 6 czerwca 1997 r. oraz brak uregulowania zasad współpracy organów zajmujących się zwalczaniem nielegalnego obrotu narkotykami.

Istotne zmiany w strukturze przestępczości dotyczą również przestępstw o charakterze gospodarczym, które jeszcze do niedawna odbierane były przede wszystkim jako zagrożenie dla mienia społecznego. Na ogólny obraz przestępczości gospodarczej w Polsce na współczesnym etapie przechodzenia do gospodarki rynkowej - zdaniem O. Górniok¹⁸ - składają się:

---

17. Zob. J. Serdakowski, *Zorganizowana przestępczość narkotykowa w Polsce w: Policja polska wobec przestępczości...*, s. 195 i nast.

18. O. Górniok, *Przestępczość gospodarcza w okresie przechodzenia do gospodarki rynkowej. Środki prawne zwalczania i zapobiegania jej*, Polski Dom Wydawniczy Ławica, Katowice 1991. Zob. także H. KołECKI, *Policyjno-kryminalistyczna problematyka współczesnej przestępczości ekonomiczno-finansowej w Polsce*, Polski Dom Wydawniczy Ławica, Poznań 1992.

- przestępczość charakterystyczna dla systemów ekonomicznych, opartych głównie na własności społecznej (głównie kwalifikowane typy zagarnięć mienia społecznego),
- przejawy przestępczości wykształconej i funkcjonującej we wczesnych etapach przechodzenia do gospodarki rynkowej oraz
- występujące już postacie przestępczości specyficznej dla ustabilizowanych systemów wolnorynkowych.

W drugiej z wyżej wymienionych kategorii na czoło wysuwają się:

- przestępstwa popełniane w procesie przekształceń własnościowych (w szczególności zawieranie transakcji niekorzystnych dla majątku państwa a przynoszących znaczne korzyści innym osobom fizycznym i prawnym) oraz
- przestępstwa związane z przedsięwzięciami liberalizującymi działalność gospodarczą, jak również tworzeniem i uruchamianiem podstawowych instytucji systemu wolnorynkowego, bez jednoczesnego zabezpieczania odpowiednią regulacją prawną zagrożonych nadużyciami swobody gospodarowania odcinków (np. tzw. afery alkoholowa, czy lawinowe narastanie kradzieży metali kolorowych zagrażające bezpieczeństwu ruchu PKP, trwonienie funduszy przeznaczonych na realizację określonych celów społeczno-gospodarczych, kredyty preferencyjne).¹⁹

---

19. Na dotychczasowych etapach przechodzenia do gospodarki rynkowej obserwuje się również - co podkreśla O. Górniok - zachowania gospodarze o cechach patologicznych, niekryminalizowane w ustawodawstwie polskim a nietypowe dla krajów o ustabilizowanej gospodarce rynkowej (np. zlecenie przez przedsiębiorstwa państwowe, dysponujące odpowiednią mocą produkcyjną, robót innym wykonawcom, co podnosi wprawdzie koszty wykonania tych prac, ale nie obciąża funduszu ich płac i stwarza duże możliwości wydatkowania posiadanych środków, czy też przedsiębiorstwo państwowe o pozycji monopolisty na danym odcinku, dokonuje obrotu wytwarzanymi środkami za pośrednictwem licznych spółek, pobierających z tego tytułu marżę w wysokości 20-30%, co przysparza korzyści udziałowcom tych spółek, powiązanych bezpośrednio lub pośrednio z kierownictwem przedsiębiorstw a jednocześnie wpływa na wzrost ceny danego produktu). Można przypuszczać, że te kategorie patologicznych zachowań gospo-

Zarówno przestępczości wykształconej w okresie przechodzenia do gospodarki rynkowej, jak i typowej dla tej ostatniej gospodarki, towarzyszy nasilenie się korupcji. Dominuje tzw. korupcja w urzędzie. Pojawia się ona zazwyczaj tam, gdzie mamy do czynienia z państwowymi pieniędzmi lub innymi wartościami majątkowymi, których pozyskiwanie zależy od uznaniowych decyzji tych urzędów. Nasila się zaś szczególnie wówczas, gdy procedura pozyskiwania i przesłanki decyzji urzędowych nie są odpowiednio uregulowane przepisami prawa, tj. w sposób dostatecznie przejrzysty i umożliwiający kontrolę podstaw przed i po wydaniu decyzji. Obok tej, stosunkowo upowszechnionej postaci korupcji, zdaje się już funkcjonować tzw. korupcja gospodarcza. Polega ona na wykorzystywaniu przez sprawcę dysponującego odpowiedzialną funkcją, czy stanowiskiem tej sytuacji dla uzyskania lub utrwalenia nienależnej mu, wysoce korzystnej pozycji w konkurencji gospodarczej.²⁰

Według badań Centralnego Ośrodka Badania Opinii Publicznej (CBOS) z czerwca 1994 roku prawie połowa Polaków uważa, że łapownictwo w Polsce powszednie. Hierarchia dziedzin, w których łapówki występują najczęściej, jest od wielu lat względnie stała. Porównując badania CBOS z lat 1988 i 1992 z wynikami ankiety przeprowadzone we wrześniu 1994 roku przez redakcję czasopisma *Prawo i Życie*²¹ wśród jego czytelników, zdumiewa zgodność otrzymanych wyników badań. Polacy bowiem od siedmiu lat uważają, że czołówkę przekupnych instytucji w Polsce stanowią: służba zdrowia (38,1%), wyższe uczelnie (12,9%), policja (8,6%), sądy i prokuratura (7,9%), administracja (6,9%), kościół (5,6%) oraz spółdzielczość

---

darczych będą w miarę narastania konkurencji w produkcji i w obrocie zanikały. *Przestępczość gospodarcza i jej zwalczanie*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1994, s. 115-116

20. Tamże, s. 116

21. Zob. - Nie daje, kto nie musi, *Prawo i Życie* 1995, nr 44 str 4-5. Por. także W. Valenkamp, I. Knauß, *Korruption - hinnehmen oder handeln? Ergebnisse eines Forschungsprojektes*, BKA - Forschungsreihe, Bundeskriminalamt Wiesbaden 1995.

mieszkaniowa. Jak z tego wynika, nieuczciwość i przekupstwo nie omijają również instytucji organów ścigania. Polacy - jak wykazują wyniki badań - uważają, że łapownictwo występuje w sądach i prokuraturach tak samo jak i w innych dziedzinach życia. Dla 20% ankietowanych osób źródłem wiedzy o tym procederze w sądach i prokuraturze są doświadczenia własne lub osób bliskich. W przeliczeniu na liczby bezwzględne odpowiada to 3 milionom ludzi, z czego 800 tysięcy - jak wynika z badań CBOS - zetknęło się z łapownictwem w wymiarze sprawiedliwości osobiście. Należy jednak zastrzec, iż badania nie ustaliły czy respondenci zetknęli się bezpośrednio z przekupnym sędzią lub prokuratorem czy też z inną osobą występującą rzeczywiście lub rzekomo w ich imieniu. Badania porównawcze opinii o sędziach, prokuratorach i policjantach wykazały, że nie są oni ani bardziej ani mniej skorumpowani niż przedstawiciele innych zawodów. Policjanci są postrzegani jako mniej odporni na nieuczciwe postępowanie. Jednak różnice w tym względzie nie są duże. Tak czy inaczej przedstawione wyżej wyniki badań nie mogą napawać optymizmem.

Jedną z zasadniczych kwestii jest problem oceny rozmiarów i dynamiki przestępczości gospodarczej. Jednakże wiarygodny szacunek liczbowy utrudniają zwłaszcza takie czynniki, jak sporny zakres pojęcia przestępczości gospodarczej oraz nieadekwatność samych danych statystycznych. Wykrywalność bowiem przestępstw gospodarczych oraz ich udowodnienia są na ogół bardzo niskie, m.in. z uwagi na zakamuflowany ich charakter, występujący często wysoki stopień zorganizowania grup zaangażowanych w tego typu działalność oraz solidarność w ich ukrywaniu wynikająca ze wspólnoty interesów.

Według statystyki przestępczości, które tylko w części odzwierciedla rozmiary zjawiska, liczba stwierdzonych przestępstw gospodarczych zwiększyła się z 71.239 w 1989 r. do 108.051 w 1992 r. W 1993 r. według statystyki nastąpiło znaczne zmniejszenie rozmiarów przestępczości gospodarczej - w zakończonych postępowaniach stwierdzono bowiem 64.055 tego rodzaju czynów. Natomiast w

1995 r. w porównaniu z rokiem 1994 nastąpił wzrost liczby stwierdzonych przestępstw gospodarczych o 11,9%. Ze względu na zaniechanie od 1 stycznia 1993 r. rejestracji w statystyce policyjno-prokuratorskiej niektórych przestępstw celnych i podatkowych (stanowiących dotychczas istotne kategorie przestępstw gospodarczych) dane te są, rzecz jasna, niepełne.

W grupie omawianych przestępstw najliczniejszą kategorię stanowią zagarnięcia mienia społecznego (tendencję wzrostową wykazują jedynie zagarnięcia mienia znacznej wartości). Najwięcej jednak postępowań karnych o poważne przestępstwa gospodarcze prowadzonych w ostatnich 2-3 latach dotyczyło obrotu bankowego. Były to głównie oszustwa związane z uzyskaniem kredytów bankowych bez zamiaru ich spłaty. Wielomiliardowe kredyty były udzielane bez dostatecznego sprawdzenia sytuacji finansowej kredytobiorcy i bez należytego zabezpieczenia pożyczanych kwot, na podstawie nieprawdziwych, często nieudolnie podrobionych dokumentów, bez zbadania ich rzetelności i wiarygodności. Szkody powstałe w następstwie przestępstw bankowych sięgają ogromnych sum. Udział strat łącznych w kapitale banków wynosił 53%, co wskazuje na zagrożenie kryzysowe systemu bankowego.²²

W sferze przekształceń własnościowych najczęściej postacią karalnej niegospodarności miały niektóre działania związane z tworzeniem spółek, polegające na: zaniżaniu wartości aportów rzeczowych wnoszonych przez przedsiębiorstwa państwowe, zawyżaniu wartości aportów inwestorów prywatnych, także zagranicznych, kredytowaniu działalności spółek przez państwowe jednostki gospodarcze (np. w formie nieuzasadnionego poręczenia kredytu bankowego), czy nieprawidłowym likwidowaniu przedsiębiorstw państwowych.

---

22. Zob. O. Górniok, *Przestępczość przedsiębiorstw i karanie jej sprawców*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 1995, s. 19-20. W aspekcie prawnoporównawczym zob. *Przestępczość gospodarcza. Doświadczenia europejskie i amerykańskie* (pod. red. A. Siemaszki), Oficyna Naukowa, Warszawa 1995.

Poważne przestępstwa gospodarcze - celne i podatkowe wystąpiły w dziedzinie obrotu z zagranicą, zarówno towarowego, jak i pieniężnego. Niekontrolowany napływ z zagranicy dużej ilości towarów charakteryzujących się wysokim stopniem akumulacji zysku, a głównie alkoholu i tytoniu, wyrządził budżetowi i polskim podmiotom gospodarczym wielkie szkody.²³

Tradycyjnie najczęstsze i najgroźniejsze finansowo przestępstwa - będące z reguły udziałem zorganizowanych grup przestępczych - dotyczą ukrywania rzeczywistych rozmiarów importu i eksportu, a przez to unikania lub zaniżania opłat celnych oraz ukrywania obrotów i dochodów przed opodatkowaniem - zarówno przez osoby fizyczne, jak i prawne. Często powstają firmy dla przeprowadzenia jednej lub kilku transakcji, likwidowane wkrótce po zainkasowaniu wpływów, na ogół bez pozostawienia śladów swojej działalności gospodarczej. Istnieją też fikcyjne spółki, działające na podstawie sfałszowanych dokumentów, które sprawnie poruszają się we wszystkich właściwie płaszczyznach - od wyłudzenia kredytów, poprzez fikcyjne odprawy celne (przekazowe i tranzytowe), do nadużyć podatkowych.

Na podstawie danych szacunkowych stwierdza się, że rozmiary tej przestępczości są ogromne. Działalność grup przestępczych obejmuje zorganizowany przemyt papierosów, alkoholu, elektroniki, kradzież i przemyt samochodów, produkcję, przemyt i handel narkotykami, oszustwa na szkodę banków i innych podmiotów gospodarczych, fałszerstwa dokumentów wykorzystywanych do popełniania wymienionych przestępstw, przemyt broni i materiałów radioaktywnych, a także wymuszanie opłat za ochronę prywatnych obiektów, służących do magazynowania i przetwarzania towarów.²⁴ Wymienione przestępstwa mają bezpośredni lub pośredni związek z przemie-

---

23. Zob. opracowanie Rady Ministrów nt. Bezpieczeństwo obywateli i porządek publiczny w Państwie (Stan i program strategiczny), Warszawa, czerwiec 1994.

24. Na temat przemytu - zob. B. Hołyst, *Kryminalistyka*, Wydawnictwa Prawnicze PWN, Warszawa 1996, s. 224 i nast. Por. też H. KołECKI, op. cit., s. 21 i nast.

szczeniem osób i towarów przez granicę, a więc z naruszaniem prawa celnego i przepisów o ruchu granicznym. Przykładowo w 1995 r. nastąpiła eskalacja przywozu do Polski samochodów przez osoby przesiedlające się do kraju. Zjawisko to łączy się przede wszystkim z naszymi rodakami zamieszkującymi od kilku lat w Kanadzie, USA i Niemczech. Osoby te w polskich konsulatach wyraziły oficjalną wolę powrotu do Polski, konsularne zaświadczenie potwierdziło zaś fakt przesiedlania się do Polski na stałe. Z ustaleń służb operacyjnych administracji celnej wynika zaś, że był to w 80% fikcyjny ruch przesiedleńczy, motywowany możliwością uzyskania dodatkowych dochodów poza wiedzą służb podatkowych kraju faktycznego zamieszkania, czyli USA, Kanady i Niemiec. Operacje te były inicjowane, finansowane i nadzorowane przez zorganizowane grupy kapitałowo-przestępcze.

Z innych ustaleń funkcjonariuszy operacyjnych wspomnianych służb wynika natomiast, że w Polsce istnieje jedna wiodąca (lub kilka regionalnych) dobrze zorganizowana grupa przestępcza trudniąca się przemytem na dużą skalę podzespołów elektronicznych wykorzystywanych do nielegalnego montowania sprzętu komputerowego (mikroprocesory, układy scalone, płytki pamięci itp.). Grupa ta ma powiązania międzynarodowe. Przemysł realizowany jest z dwóch zasadniczych kierunków: z Europy Zachodniej (państwa Unii) oraz z Dalekiego Wschodu (Singapur, Malezja, Tajwan, Chiny). W charakterze kurierów wykorzystuje się osoby rekrutujące się ze środowisk hobbyistów komputerowych (studenci, młodzież), które przewożą towary w podręcznych bagażach, skrytkach samochodowych itp. Taką technikę stosuje się przy nielegalnym wywozie z państw Unii Europejskiej. Z kierunku wschodniego towar jedzie natomiast pociągiem lub jest przetrzucany drogą lotniczą. Dotychczasowe ustalenia administracji celnej wskazują również na funkcjonowanie szlaku przemytniczego francuskiego spirytusu do polskich nielegalnych rozlewni alkoholu. Ze względu na wysoki stopień wyspecjalizowania grupy przestępczej zajmującej się nielegalnymi przerzutami alkoholu z pominię-

ciem właściwej procedury kontrolnej na przejściach granicznych w sprawie tej koordynowane są działania administracji celnej, Komendy Głównej Policji i Urzędu Ochrony Państwa.²⁵

Nieuniknioną konsekwencją sygnalizowanych wyżej kategorii patologicznych zachowań gospodarczych jest wzrastający w gospodarce zakres tzw. szarej strefy - czyli rozwój nieewidencjonowanych form. Przybierają one postać obrotu z tytułu nie zarejestrowanej produkcji i świadczenia usług przez legalne bądź nie zarejestrowane podmioty gospodarcze (prawne bądź fizyczne), obrotu towarami i usługami koncesjonowanymi bądź zabronionymi, transakcji na styku gospodarki prywatnej i uspołecznionej, transakcji w sferze kontaktów z zagranicą, pracy na czarno, itp., skutkują zaś istnieniem drugiego obiegu gospodarczego - także o kryminogennym charakterze. Według szacunków Zakładu Badań Statystyczno-Ekonomicznych Głównego Urzędu Statystycznego i Polskiej Akademii Nauk rozmiary szarej strefy gospodarki w 1992 r. kształtowały się na poziomie 20% produktu krajowego brutto, a w 1993 r. - już ponad 30%.

Do walki z niektórymi zjawiskami w ramach szarej strefy powołano ustawą z dnia 14 grudnia 1994 roku o zatrudnieniu i przeciwdziałaniu bezrobociu służby kontroli legalności zatrudnienia, które funkcjonują od lipca 1995 r. W trakcie 4 miesięcy 1996 roku inspektorzy pracy przeprowadzili 9.147 kontroli, czyli prawie tyle samo co w drugim półroczu 1995 roku. Po tegorocznych kontrolach inspektorzy pracy skierowali do kolegów ds. wykroczeń 1.017 wniosków o ukaranie. Głównie dotyczą one pracodawców, którzy zatrudniają ludzi bez umowy, by w ten sposób uniknąć płacenia podatków oraz składek na ZUS i Fundusz Pracy.

---

25. Bliżej w tej kwestii Informacja nt. zorganizowanej przestępczości celnej i granicznej dewizowej oraz głównych kierunków działań podejmowanych przez administrację celną w zakresie jej zwalczania, Główny Urząd Cef, Warszawa, maj 1996.

W szerszym niż dotąd zakresie ujawnianiem niezgłoszonej do podatkania działalności gospodarczej oraz tych przychodów, które nie znajdują pokrycia w pełnej wysokości w ujawnionych źródłach przychodów będzie się zajmować kontrola skarbowa. Zgodnie bowiem z przygotowywanym projektem ustawy o kontroli skarbowej, urząd ten będzie też badał źródła pochodzenia kapitału i otrzyma większy dostęp do informacji stanowiących tajemnicę bankową. Na banki zostanie więc nałożony obowiązek udzielania informacji na żądanie dyrektora urzędu kontroli skarbowej, w związku z toczącym się postępowaniem karnym, karnym skarbowym a nawet kontroli. Aktualnie bowiem banki udzielają takich informacji tylko na żądanie Generalnego Inspektora Kontroli Skarbowej. Obowiązek udostępniania posiadanych informacji organom kontroli skarbowej zostanie też nałożony na organy administracji państwowej, samorządowej, a także na inne państwowe jednostki organizacyjne. Planuje się również skrócić i uprościć procedury kontrolne i dochodzeniowe. Dodajmy, że projektowane rozwiązania w zakresie kontroli skarbowej zostały narzucone dwoma programami: Strategia dla Polski oraz Bezpieczeństwo obrotu gospodarczego i absorpcja szarej strefy.

Sygnalizując aktualne tendencje przestępczości nie sposób byłoby pominąć zjawiska prania brudnych pieniędzy - jednej z najtrudniejszych do wykrycia kategorii przestępczości w sferze finansowo-gospodarczej.²⁶ W jej zakresie mieszczą się wszelkiego rodzaju operacje podejmowane w celu legalizacji uzyskanych w sposób bezprawny

---

26. Szerzej na ten temat - E. Pływaczewski, Pranie brudnych pieniędzy. Możliwości przeciwdziałania z uwzględnieniem roli systemu bankowego., Wydawnictwo TNOiK, Toruń 1993; tenże, Proceder prania brudnych pieniędzy. Studia i materiały (pod red. E. Pływaczewskiego), Wydawnictwo TNOiK, Toruń 1993. Zob. także: G. Arzt, Das scheinliche Geldwäschereverbot im Lichte amerikanischer Erfahrungen, Schweizerische Zeitschrift für Strafrecht 1989, Band 106, Heft 2; P. Bernasconi, Finanzuntewelt. Gegen Wirtschaftskriminalität und organisierstes Verbrechen, Zürich-Wiesbaden 1989; M. Pieth (Hrsg.), Bekämpfung der Geldwäscherei. Modellfall Schweiz?, Stuttgart 1992; J.-B. Ackermann, Geldwäscherei - Money Laundering, Zürich 1992.

środków finansowych. Niepodważalny jest fakt, że Polska pod koniec lat osiemdziesiątych stała się atrakcyjnym obszarem dla osób dysponujących brudnymi pieniędzmi. Przesądziły o tym takie czynniki, jak liberalizacja przepisów dewizowych, która w 1989 r. doprowadziła do powstania kantorów wymiany walut, swoboda obrotu gospodarczego z nieograniczonymi praktycznie możliwościami działania, a także luki w systemie finansowo-podatkowym. Realizując bowiem hasło szybkiej przebudowy systemu prawnego Rzeczypospolitej, prawodawcy nie ustrzegli się błędów legislacyjnych powodowanych pośpiechem, presją polityczną, niedoświadczeniem lub brakiem wyobraźni. Przyniosły one wiele strat jednym, zwłaszcza państwu, łatwych zaś korzyści innym, zwłaszcza uczestnikom zarówno rodzimej jak i międzynarodowej przestępczości, nierzadko zorganizowanej, wykorzystującym możliwości zdobycia fortun, które nadzwyczaj łatwo było zalegalizować.

Na tym tle pojawiły się opinie o Polsce jako rajy podatkowym czy bezpiecznej przystani dla międzynarodowej przestępczości zorganizowanej i związanych z tym brudnych pieniędzy. W obliczu tego rodzaju uwarunkowań nie powinny być zaskoczeniem doniesienia, iż w Polsce - zdaniem naszych bankowców i policjantów - pierze się rocznie od 2 do 3 mld USD, głównie w kasynach, prywatnych bankach i przy prywatyzacji. Narzuca to oczywistą potrzebę wypracowania szerszej strategii zwalczania tego procederu w formie uzgodnień pomiędzy prezesem NBP, ministrem sprawiedliwości, ministrem spraw wewnętrznych, komendantem głównym Policji i prezesem Głównego Urzędu Cei. W katalogu zaś najpilniejszych postulatów pozostaje zwłaszcza kwestia utworzenia wspólnego zespołu lub organu do gromadzenia, wymiany i wykorzystywania informacji nadsyłanych z banków oraz do decydowania o przekazywaniu ich do organów prokuratorskich, jak również potrzeba rozluźnienia rygorów tajemnicy bankowej, co znacznie zbliżyłoby nasz system prawny do standardów europejskich.

Przedstawione wyżej główne tendencje przestępczości w Polsce, a w szczególności niepokojące zmiany w zakresie dynamiki i struktury, są w zasadniczych kierunkach niejako odzwierciedleniem współczesnych trendów przestępczości na świecie. Systematyczny wzrost przestępczości skłania do poszukiwania skuteczniejszych środków jej przeciwdziałania. Poszukując tych środków nieuchronnie popada się w konflikt między prawami człowieka i gwarancjami procesowymi a skutecznością organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości, która czasem wymaga ograniczenia tych praw.²⁷ Rzecz jasna, poczucie bezpieczeństwa obywateli nie zależy tylko od sprawnych działań tych organów. Ma na nie wpływ wiele czynników, poczynając od dobrego prawa a kończąc na egzekucji wyroków sądowych.

Polityka tworzenia prawa wymaga nie tylko ścisłego przestrzegania zasad techniki i procedury legislacyjnej, ale i szerokich działań mających na celu zapewnienie skuteczności prawa. Obowiązywać powinna znana zasada: jak najwięcej skuteczności przy jak najmniejszej represyjności prawa. Tymczasem pośpiech, zbyt mała liczba prawników w organach ustawodawczych oraz stałe nowelizacje powodują, że wspomniane zasady techniki i procedury legislacyjnej są naruszane. Powoduje to liczne wątpliwości interpretacyjnej oraz powstawanie - pozornych lub prawdziwych - luk w niechlujnie tworzonych przepisach.

Wielką dolegliwością dla obywateli, którzy mają do czynienia z wymiarem sprawiedliwości jest przewlekłość postępowań sądowych, a ostatnio także prokuratorskich. Wystąpiła bowiem sprzeczność pomiędzy rozszerzaniem przez nowe ustawy prawem obywateli do sądów a ich niewydolnością, wręcz zapaścią. Demokratyczne reformy

---

27. Zob. P. Hofmański, *Konwencja Europejska a prawo karne*, Wyd. TNOiK, Toruń 1995; *Standardy praw człowieka a prawo karne* (pod. red. J. Skupińskiego), Wyd. Naukowe Scholar, Warszawa 1995. Por. także E. Pływaczewski, *Przestępczość zorganizowana i jej zwalczanie w Europie Zachodniej* (ze szczególnym uwzględnieniem Republiki Federalnej Niemiec). Wyd. Prawnicze, Warszawa 1992, str. 94 i n. i 170 i n.

nie spowodowały, niestety, znacząco większych nakładów na wymiar sprawiedliwości w rezultacie dostęp do sądów (mierzony zwłaszcza długością oczekiwania na rozpoznanie sprawy i wysokością opłat sądowych) stał się iluzoryczny²⁸.

Nie ulega wątpliwości, że praworządność kosztuje i na ten cel w Polsce powinny znaleźć się środki finansowe. W przeciwnym razie akty prawa międzynarodowego ratyfikowane dotychczas przez Polskę, warunkujące uzyskanie statusu państwa prawa, będą zawieszane w przysłowiowej próżni wobec konieczności wyboru między prawami obywateli a tzw. realiami.

*****

MAIN PROBLEMS OF CRIME IN POLAND

Summary

Discussing the main problems of crime in Poland, the author, among others, points out that the criminal groups have increased in number and their professionalism has deepened; more crimes, both of criminal and economic nature, are committed in groups in an organized and preplanned way. At the same time the process of internationalization of organized crime is being observed, which, among others, is facilitated by such factors as universal cash transactions in the country, allowable transfer of foreign currency across borders, opened borders which are penetrated by organized crime groups speaking Russian and the system of protection of legal order which still is not uniform in Poland.

The main trends of crime in Poland, and in particular the alarming changes in the level of crime and in the picture of the different

---

28. Szerzej na ten temat - zob. Quo Vadis Justitia. Stan i perspektywy wymiaru sprawiedliwości w Polsce (pod red. A. Siemaszki), Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa 1996.

crime types, are - in the author's opinion - basically a reflection of modern trends in crime all over the world.

Continuously rising crime rates create the need to look for more effective methods of counteracting crime. In the process of looking for such new methods, one always comes across the conflict between human rights and procedural guarantees on one hand, and the effectiveness of prosecuting agencies and the administration of justice on the other. Interests of the administration of justice sometimes require that human rights and procedural protections be restricted. It is obvious that citizens' feeling of security does not depend only on effective actions of these agencies. It is determined by many factors, beginning with good laws and ending with the execution of court judgements.

Law-making policies demand not only strict obedience to the principles of legislative techniques and procedures but also intensive efforts aimed at making law more affective. The following well-known rule should be mandatory: the most effectiveness with the least represiveness of law. In reality however, not enough lawyers sitting in legislative bodies and overly frequent amendments to various laws, result in violations of the above-mentioned techniques and legislative procedures. This creates many interpretation doubts and causes real or apparent gaps in the deficient legal regulations.

In conclusion the author also stresses that delays in judicial proceedings (and lately also in proceedings in Public Prosecutors Offices) have become a great inconvenience for those citizens who have to deal with the administration of justice, since there is a conflict between citizen right to access the administration of justice (granted by some new laws) and the inefficiency or even failure of courts. Unfortunately, democratic reforms have not resulted in substantially higher expenditures on the administration of justice. Consequently, citizen access to courts (measured by the time needed to wait for a case to be examined, and by the amounts of court fees) has become highly problematic.

There is no doubt that financial resources should be found for this goal in Poland. Otherwise, some documents of international law which Poland has already ratified (which is a condition of obtaining the status of a „rule-of-law state”) will be left hanging in a vacuum, while the choice will continuously have to be made between citizen rights and the so-called reality.